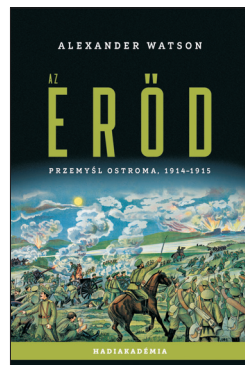

Alexander Watson

Az erőd. Przemysl ostroma 1914–1915

(Budapest, PeKo Publishing Kft., 2021. 360 oldal. ISBN 978-615-558-3384)

Alexander Watson 1979-ben született brit történész, hadtörténész. Egyetemi és doktori tanulmányait egyaránt a Cambridge-i Egyetemen végezte. Fő kutatási területe az első világháború időszaka, azon belül is a Német Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchia szerepe. Munkásságában fontos teret kap a háborús morál, a háterszág, valamint a különböző nemzetiségek helyzete a nagy háború alatt. Jelenleg a Londoni Egyetem tanára, ahol szakterülete Kelet- és Közép-Európa modernkori történelme, valamint az ott élő kisebbségek története.

Legújabb – immáron harmadik – könyve, *The Fortress: The Great Siege of Przemysl* 2019-ben jelent meg, melynek magyar fordítása a PeKo Publishing Kft. Hadiakadémia sorozatában 2021-ben vált magyar nyelven is elérhetővé.

A kötet Przemysl 1914–1915-ben lezajlott két ostromáról szól. A feldolgozás abból a szempontból nem új, hogy ugyan német nyelven, de hasonló szemszögből már írt egy könyvet Franz Forstner osztrák szerző – *Przemysl. Österreich-Ungarns bedeutendste Festung* címmel.

Watson a könyv bevezetésében a város, illetve a vár történelmét mutatja be – amely már a 11. században elkezdődött – egészen a nagy háború kitöréséig. A nagyobb volumenű erődítési munkálatok az 1870-es években kezdődtek Przemyslben. Ettől az időtől kezdve a nagy háború előestéjéig 32 millió koronát (Watson szerint a mai árfolyamon 208 millió USD) költött az Osztrák–Magyar Monarchia az erődrendszer fejlesztésére. A város fejlődését mi sem mutatja jobban, minthogy 1870 és 1914 között 15 ezerről 54 ezer főre nőtt a lakossága, így az egyik legnagyobb galíciai várossá nőtte ki magát. Fejlődése során utakat, telefonhálózatot, vasutat építettek, így a város kiváló infrastruktúrával rendelkezett. A növekvő település számos munkalehetőséget adott, amellyel szintén magyarázható a lakosságnövekedés. Fejlesztését a Habsburgok úgy irányozták elő, hogy innen háború esetén offenzív tevékenység is folytatható legyen, s a későbbiekben jól látható a műből is, hogyan próbálták ezt a lehetőséget kiaknázni. A soknemzetiségű birodalomban egy vegyes lakosságú területegység városa, így lakosságának legnagyobb részét a lengyel, rutén és zsidó származású lakosság alkotta. Birodalmi szempontból a ruténeknek volt a legnehezebb a helyzete, ugyanis, ha a kémkedés, vagy árulás vádjára került fel, elsősorban rájuk gyanakodtak az osztrák és magyar származású katonák. A lakosság megpróbáltatásai azonban itt nem értek véget, mert nem csak a nagy háború alatt, hanem a II. világháború során és után is, két totalitárius birodalom egyaránt uralmat gyakorolt itt. A náci Németország főként a zsidó lakosságot és azok kultúráját igyekezett a városból kiirtani, a Lengyel Kommunista Párt pedig az ukrán lakosságot telepítette ki.

A bevezetés után a kötet hét nagy fejezetre oszlik. Az elsőben „Egy megtört hadsereg” bepillantást nyerünk a város hangulatába, mind a katonai, mind pedig az ott uralkodó légkör

szempontjából. Külső szemlélőként megismerhetjük, hogy a háború kitörésének pillanatában milyen nagyságú erők álltak egymással szemben, továbbá azt is, hogy a város milyen földrajzi helyzetben, illetve erődítési állapotban várta a már nem is oly távoli, és gyötrelmes ostromot. A szerző bemutatja Franz Conrad von Hötzendorf (az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari főnöke) motivációit, amelyek a haditervei kidolgozásában és azok végrehajtásában jelentős szerepet játszottak. A hadműveletek azonban nem az ő elképzelései szerint alakultak és várakozásainak sem feleltek meg. Mind ehhez hozzájárul a hadvezetés és a katonák tapasztalatlansága, valamint felkészületlensége, az oroszok pedig a vártnál gyorsabban mozgósítottak, így az előzetes tervek kártyavárként dőltek össze.

A második témaegység címe „*A hősök*”, arra utal, ahogyan a védők nevezték önmagukat, hogy moráljuk és harci kedvük megmaradjon. Ebben a szövegrészben megismerjük az erődrendszer védőinek összetételét, kiképzettségét, illetve a vár felszereltségi és erődítési állapotát. Képet kapunk annak irányítóirol, valamint néhány főerőd belső életéről: így az állomány létszáma, védettsége, fegyverzete, infrastruktúrája, ellátóképessége kerül a középpontba. Részletes leírást ad a szerző a védelmi előkészületekről és a rendelkezésre álló készletekről.

A harmadik fejezet „*A roham*” elején bemutatásra kerül az ellenséges oldal, vagyis az olvasó megismerheti az orosz hadsereget és annak vezetőit. Leírás kapunk arról, hogy az orosz csapatok, hogyan készültek az első ostromra. Ezután napokra lebontva pontos beszámolókat következnek az eseményekről. Személyes történetek is megelevenednek, amelyek percről-percre adnak számot egy-egy jelentősebb eseményről és a felek közötti összecsapásról.

A negyedik témaegység „*Az akadály*” kicsit talán eltér a többitől, ugyanis ebben komoly hangsúlyt kap a Przemyslben élő kisebbségek története, kultúrája, valamint az ő asszimilációjukra vonatkozó orosz tervek. Különösen nagy figyelmet kap a városban élő zsidó közösség helyzete, illetve az ellenük elkövetett orosz atrocitások, amelyek indokálul gyakran koholt vádak szolgáltak, s azok előre megtervezett, szinte „eljátszott” provokációk alapján folytak. A fejezet kisebb részében arról szerzünk tudomást, hogy a vár elleni sikertelen első orosz ostrom után, hogyan próbálták a védők enyhíteni a rombolás okozta károkat.

Az ötödik fejezet „*Az elszigetelődés*” a támadó – majd visszavonuló – osztrák-magyar csapatok kivonása utáni közvetlen események bemutatásával kezdődik. Ebből kiderül, hogy Przemysl nem volt felkészülve hosszú ostromra. Pontos leírásokat kapunk a hiányos készletekről, valamint arról, hogy azokat miként próbálták meg beosztani és kipótolni. A lélektani hadviselés is megjelent – a légi bombázásokkal, melyek a civileket is érintették –, továbbá azt is megtudjuk, hogy a várparancsnokság milyen módszereket próbált alkalmazni ezek ellensúlyozására. A mindennapi nehézségek mellett bepillantást nyerünk a civilek életébe is, közülük egyik, másik akár kémtörténetnek is beillik. Mindezek mellett természetesen a hadászati jellegű események bemutatása sem marad el.

A hatodik témaegység „*A kiéheztetés*” azt a lassú kínlóadási folyamatot mutatja be, amelyről 1914 szeptemberében még senki sem gondolta, hogy megtörténik. Az orosz ostromgyűrűbe zárt vár kiéheztetése során szükségszerűen megcsappant a lóállomány, és szükségmegoldásokat kerestek az élelem pótlására. Azt is láthatjuk, hogy milyen mértékben drágultak a különböző árucikkek az idő múlásával. Az éhező és nélkülöző átlagemberek és közkatonák mellett bepillantást nyerünk a tiszték mindennapjaiba, valamint arra is látunk példát, hogy volt, aki raktáros, vagy hadtápbosztásával élt vissza ezekben a nehéz időkben. Mindemellett az orosz propagandagépezet működését és lélektani hatását is bemutatja a kötet írója.

Az utolsó fejezetből „*A végső katasztrófa*” megismerjük a védők utolsó kitörési kísérletének terveit, valamint annak motivációját. A kitörés sikertelensége után az „*utómunkákba*” vezetői be az olvasót a szerző. Watson annak bemutatására vállalkozik, hogy a védők miként igyekeztek a várat, annak felszerelését és fegyverzetét használhatatlanná tenni, vagyis elérni azt, hogy az oroszok ne kamatoztathassák az általuk elért sikert.

Az *epilógus* az ostrom utáni közvetlen időszakot tárja elénk, valamint a hosszútávú következményeket. A szerző kitekint a II. világháború időszakára, bemutatva, hogy akkor milyen hányadtatásokat kellett a városnak elviselnie, majd azután lakói a 20. század vérvizataros időszakát maguk mögött tudhassák és történelemként tekintsenek rá.

A mű összességében olvasmányos – amely természetesen a magyar fordító munkáját is dicséri –, jól tagolt alkotás, mely bárki számára könnyen érthető és használható. Számos levéltári forrás és szakirodalmi feldolgozás felhasználásával egy rendkívül részletes leírást kaphat az olvasó az ostrom katonai vonatkozásairól, vagy éppen a városban zajló mindennapi életről. Ez az újfajta hadtörténelmi szemlélet az egyén szemszögéből mutatja be a háborút. Ami a könyv hibájának felróható, hogy a szerző a magyar vonatkozások tekintetében is sokszor lengyel forrásokat használt, továbbá a magyarok szerepét arányaiban kissé háttérbe szorítja a Monarchia Przemyslben harcolt többi nemzetiségéhez képest. Néha olyan benyomást kelt, mintha a szerző ítélkezne az általa említett személyek – legyenek akár alacsonyabb rendfokozatú vagy vezérkari tisztek – hibái vagy jelleme felett.

A könyv elolvasása minden, a téma iránt érdeklődő olvasó számára ajánlott, azonban a szerző említett ítéleteit és az evidenciának tartott kinyilatkoztatásait érdemes kritikával fogadni.

Mokánszki Zoltán